

**КОМПЕТЕНТІСНИЙ ПІДХІД
У ПРОФЕСІЙНІЙ ПІДГОТОВЦІ
МАЙБУТНІХ ПСИХОЛОГІВ**

УДК 159.9+159.923.2
ББК 88.4
К 86

Рекомендовано до друку Вченою Радою Інституту людини
Київського університету імені Бориса Грінченка
(протокол № 11 від 11.06.2014 р.)

Рецензенти:

Гриць А. М. – доктор психологічних наук, доцент, старший науковий співробітник лабораторії психології соціально дезадаптованих неповнолітніх Інституту психології ім. Г. С. Костюка НАПН України;
Кологривова Е. І. – кандидат психологічних наук, доцент кафедри авіаційної психології Національного авіаційного університету.

Авторський колектив:

Лозова О.М., Міляева В.Р., Вакуліч Т.М., Кайріс О. Д., Лебідь Н. К., Нагула О. Л., Піркова О. Д., Подшивайлова Л. І., Подшивайлов М. М., Таран О. П., Тохтамиш О. М., Циганчук Т. В., Бреус Ю. В., Конопля О. А., Макарова Н. М., Рафіков О. Р., Юревич А. Ю.

К 86 Компетентнісний підхід у професійній підготовці майбутніх психологів: моногр. / авт. кол.; під наук. ред. Лозової О.М. – Вінниця: "Віндрук", 2014. – 184 с.

ISBN 978-966-96616-8-5

УДК 159.9+159.923.2
ББК 88.4

©Авторський колектив, 2014
© Лозова О.М. (укладач), 2014

ЗМІСТ

Синергійність наукових досліджень професіогенезу психологів: компетентнісний підхід (О.М. Лозова)	5
РОЗДІЛ 1. КЛЮЧОВІ ЧИННИКИ ФОРМУВАННЯ ПРОФЕСІЙНИХ КОМПЕТЕНТНОСТЕЙ МАЙБУТНІХ ПСИХОЛОГІВ	
1.1. Компетентнісні виміри професії психолога (Л. І. Подшивайлова, М. М. Подшивайлов)	12
1.2. Етична компетентність психолога-практика (О.Д. Піркова)	32
1.3. Підготовка студентів до просвітницько-консультативної діяльності з формування компетентного батьківства (О.Л. Нагула)	40
1.4. Студентська група як чинник набуття професійної компетентності (О.Д. Кайріс).....	67
1.5. Складові компетенції студентів щодо соціально-психологічних явищ міграції, маргіналізації, асиміляції на українських теренах (О.М. Тохтамиш)	76
РОЗДІЛ 2. ОСОБИСТІСНИЙ ПОТЕНЦІАЛ НАБУТТЯ СТУДЕНТАМИ ПРОФЕСІЙНИХ КОМПЕТЕНТНОСТЕЙ	
2.1. Розвиток потенціалу особистості студентів в умовах освітнього середовища вищого навчального закладу (Міляева В.Р., Лебідь Н.К., Бреус Ю.В.)	85
2.2. Психосемантичний зміст картини світу професій абітурієнтів психологічних спеціальностей (О.М. Лозова, А.Ю. Юревич)	106
2.3. Лідерські якості студентів-психологів як складова їхньої професійної компетентності (Н.М. Дятленко).....	125
2.4. Особливості формування стресостійності у студентів вищих навчальних закладів (Т.В. Циганчук)	134
2.5. Вікова зумовленість суб'єктивної оцінки стресових подій (О.П. Таран, Н.М. Макарова)	151
2.6. Цінність орієнтації студентів-психологів з різними репертуарами життєвих ролей (Т.М. Вакуліч, О.Р. Рафіков)	157
2.7. Самоактуалізація особистості студента у зв'язку з проявами захисних механізмів психіки (О.М. Тохтамиш, О.А. Конопля)	165

ЛІДЕРСЬКІ ЯКОСТІ СТУДЕНТІВ-ПСИХОЛОГІВ ЯК СКЛАДОВА ЇХНЬОЇ ПРОФЕСІЙНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ

Дятленко Н.М.,

*кандидат психологічних наук, доцент кафедри практичної психології
Інституту людини Київського університету імені Бориса Грінченка*

Теоретики і практики української вищої школи зайняті пошуком ефективних шляхів професійного розвитку студентів. Питання щодо того, чому і як навчати, турбує не лише викладачів вищої школи, а й самих студентів, які все частіше серед пріоритетних цінностей називають бажання стати по завершенню навчання успішними та ефективними фахівцями. Значна частина студентства занепокоєна своїм майбутнім, зокрема, реальними можливостями по завершенню освіти завдяки своїй професії мати достатнє матеріальне забезпечення.

Сучасна модель підготовки фахівця ґрунтується, насамперед, на компетентнісному підході, який передбачає знаннево-діяльнісну організацію освітнього процесу, при якій студенти здобувають не лише міцні знання, а й сталі практичні навички. Саме такий підхід здатний забезпечити виховання професійно компетентної особистості, яка не лише володіє знаннями та навичками, але є достатньо чуттєво розвиненою, здатною до співробітництва, готовою брати відповідальність за себе та свою діяльність, самостійно приймати рішення, бачити перспективи та вміти надихнути, тобто мати яскраво виражені лідерські якості. Позиція «моя хата скраю, нічого не знаю», «від мене нічого не залежить» не може задовольнити не лише керівника установи, де працює молодий фахівець, але і його самого.

Не зважаючи на відсутність чітко визначеного стандарту професійної компетентності майбутнього психолога, у його структурі виділяють як обов'язкові позиції, що найбільшою мірою підлягають під категорію лідерства – здатність розмірковувати й оцінювати професійні ситуації і проблеми; творчий характер мислення; виявлення ініціативи у виконанні виробничих завдань; усвідомлення розуміння особистої відповідальності за результати праці; здатність до управління колективом; прийняття раціональних рішень у вирішенні конкурентних завдань і проблем. Не вдаючись до детальної характеристики сутності проблеми компетентнісного підходу у вищій школі, зупинемося на аналізі природи лідерства у студентському віці як важливій складовій у формуванні професійної компетентності студентів.

Психолог у своїй професійній діяльності часто змушений проявляти лідерські якості: бути організатором психологічної просвіти серед колег-педагогів, батьків та учнів, відповідати за якість підготовки різноманітних виховних заходів, згуртовувати навколо себе психологів-одномумців тощо. До нього часто звертаються діти та дорослі зі своїми внутрішніми

проблемами саме як до лідера – людини, яка краще за інших обізнана в певних питаннях і яка може кваліфіковано допомогти. Лідерська позиція психологів багато в чому визначає успішність та ефективність життєдіяльності групи, психологічний клімат та характер міжособистісних взаємин у колективі. Саме психологи здатні впливати на процеси самоорганізації колективу, зближувати особистісні та колективні інтереси членів групи, а також повніше відображувати інтереси та потреби колективу у зовнішній взаємодії. Специфіка майбутньої професійної діяльності зобов'язує студентів виявляти та розвивати власні лідерські якості. Отож, ще у процесі навчання у вищій школі мають бути створені такі педагогічні умови, які б сприяли пізнанню майбутнім психологом власних лідерських якостей, розвитку їх та реалізації в процесі життєдіяльності.

Метою пропонованої статті є теоретичний аналіз проблеми лідерства у студентському віці як складової професійної компетентності та виокремлення ефективних педагогічних підходів, спрямованих на підтримку і розвиток лідерських позицій.

Проблема лідерства у різних теоріях і наукових школах розглядається по-різному: з позиції задоволення потреби суспільства в управлінні, з точки зору домінування особистості та її впливу на спільноту, як найвища форма влади; як феномен суб'єктивної компенсації фізичної або духовної неповноцінності та засіб задоволення різноманітних потреб; з соціально-психологічної точки зору – як складова організації та управління суспільними процесами в малій групі. У низці наукових праць аналізується природа, специфіка, функції, типологія лідерства як форми неофіційного керівництва (Г. Ашин, О. Віханський, В. Гончарова, Н. Жеребова, В. Зацепіна, Л. Зубанова, О. Євтихов, Є. Кудряшова, Р. Кричевський, Т. Мальковська, А. Менегетті, А. Наумов). У дослідженнях психолого-педагогічного спрямування наголошується, що прагнення до лідерства варто підтримувати та розвивати, починаючи із середньої ланки освіти, а у вищій школі створювати спеціальні педагогічні умови його стимулювання (В. Большаков, Т. Вежевич, І. Кон, Р. Кричевський, О. Лозинський, Є. Лук'янчук, Є. Цикаршвілі, Н. Белякова, В. Каширін, Н. Мараховська, О. Маковський, А. Первитська, С. Пільова, М. Пучков, О. Романовський, К. Сергеева, Т. Щеглова). Проблему виховання лідерів, створення умов для розвитку лідерських здібностей та формування соціально активної особистості розглядали такі відомі педагоги і психологи, як І. Бех, І. Іванов, А. Лутошкін, А. Макаренко, С. Мудрик, Л. Новикова, І. Підласий, В. Сухомлинський.

На жаль, до цього часу у вищих навчальних закладах України не склалося чіткої системи формування професійної компетентності студентів з урахуванням їхнього лідерського потенціалу та цілеспрямованої програми розвитку лідерських якостей майбутніх психологів. Це визначає необхідність теоретичного обґрунтування проблеми розвитку лідерських якостей у

студентів та виокремлення детермінуючих їх чинників.

Виявлення і розвиток лідерів – це одне із актуальних завдань не лише сучасної політики, бізнесу, виробництва, а й системи освіти. Лідер володіє картиною майбутнього і надихає інших на пошук шляхів перетворення цього образу в реальність [2]. Лідерство є цікавим і теоретикам, і практикам психології. Це одна із найбільш ефективних площин їх взаємодії: обидві сторони пропонують безліч ідей. Багато компаній навчають свій персонал вищого рівня спеціальним лідерським навичкам, у вищих навчальних закладах започатковуються спеціальні тренінгові заняття [5].

Визнавши важливість розвитку та стимулювання лідерства у вищій школі, варто звернути увагу на перебудову системи виховання студентів, культуру освіти в цілому, щоб вчасно виявити майбутніх лідерів, підтримувати та просувати їх лідерський потенціал. Встановлено, що ефективне лідерство у студентському віці забезпечують такі риси, як здатність до самопізнання, самоствердження, яскраво виражена самостійність, здатність до самовизначення, прагнення до колективності, ентузіазм, романтизм і громадська активність (А. І. Куриця). Усі складові, які забезпечують ефективне лідерство, можна розподілити на такі групи: мотиваційні (упевненість у собі, потреба в досягненні, прагнення до самоствердження і самореалізації); емоційно-вольові (урівноваженість, емоційно позитивне самопочуття, наявність вольових якостей); особистісні (вплив на інших, оригінальне, творче мислення, комунікативні та організаторські здібності); ділові (уміння приймати правильне рішення в непередбачених ситуаціях, готовність брати на себе відповідальність, знання, уміння та навички організаторської роботи) [4].

Зазначається, що сучасний студент-лідер, серед інших позитивних якостей, має неодмінно володіти комунікативними здібностями, вміти працювати в команді, адаптуватися до змін; його лідерство можна визначити як здатність впливати на інших студентів у напрямку досягнення визначеної мети, роблячи їх не «підлеглими», а співвиконавцями. Лідер покликаний здійснювати регуляцію міжособистісних відносин у групі в умовах мікросередовища [8]. Лідерство – це здатність окремої особистості спонукати інших діяти, «запалювати», надихати їх на певну активність і діяльність.

Серед достоїнств лідера найбільше цінуються розум, цілеспрямованість, життєрадісність, чесність та принциповість. Лідерами, згідно з дослідженнями І. С. Полонського, можуть бути і студенти з негативними якостями особистості, але загальною є тенденція орієнтація на носіїв моральних достоїнств, що мають суспільне визнання [8].

Науковці звертають увагу на таку характеристику лідерів, як зацікавленість у досягненні групової мети; енергійність; ініціативність і соціальна активність; емоційна стійкість; упевненість у собі; організаторські здібності; досвід і навички організаторської діяльності; розумові здібності; доброзичливість і емпатія; емоційна привабливість тощо [10].

Офіційний лідер, наприклад, староста групи має дотримуватися певних умов для регулювання стосунків у групі: використовувати добре організовану цікаву справу, щоб залучати всіх студентів у ділові стосунки (це зближує студентів); враховувати стосунки в кожній мікрогрупі, сприяти збагаченню та зміцненню зв'язків між ними; в оцінках товаришів бути справедливим, об'єктивним, не протиставляти мікрогрупи одна одній, не підтримувати суперництво, конкуренцію між ними; уміти прогнозувати соціально-психологічні наслідки тих або інших спільних справ [10].

Роль неофіційного лідера в житті групи неоднозначна. Він може підвищувати, а може знижувати загальну ефективність у розв'язанні окремих завдань групи. Якщо ефективність діяльності групи підвищується тільки за рахунок неофіційного лідера (саме він користується найбільшим авторитетом), він може встановити з офіційним керівником співробітництво або навіть змінити офіційного лідера.

Стиль керівництва групою офіційним лідером має бути достатньо гнучким. Важливо знайти диференційований підхід до кожного студента відповідно до індивідуальних особливостей, сприяти згуртованості колективу, спрямувати його активність на виконання основних завдань професійної підготовки студентів.

На думку дослідників, розвиток лідерства у студентів вищих навчальних закладів проходить декілька етапів. Перший етап – послідовно-поетапне орієнтування особистості на ціннісне осмислення лідерських компетенцій (школа, молодші курси у вузі). У процесі реалізації цього етапу робиться акцент на засвоєння студентами таких питань, як: поняття про особистість; соціальне і біологічне в розвитку особистості; активність особистості; мотивація як прояв потреб особистості; структура особистості (темперамент, індивідуальний стиль діяльності), спрямованість (світогляд), характер (особливості управлінських рішень), здатності (розкриття задатків у діяльності) [5].

Поступово у студента з'являються потреби і можливості, що лежать в основі лідерського потенціалу. З ним потрібно обговорювати питання особистого ставлення до життя, самого себе та необхідності формування лідерських якостей. Цей етап реалізується під час спеціальних занять в групах (класах) і поєднується з індивідуальними консультаціями та участю студентів в проблемних діалогах, дискусіях, бесідах, що спрямовуються на підвищення поінформованості, стимулювання та мотивацію, та участю у тестуванні з виявлення лідерського потенціалу [5].

І нарешті, організуються заходи, спрямовані на оцінку ставлення студента до власних лідерських потреб і можливостей, виділення значущої царини їх прояву в процесі життєдіяльності та організовується спільний пошук конструктивних шляхів і засобів активізації лідерського потенціалу студента у системі неперервної професійної освіти. З точки зору педагогічного супроводу, дана стратегія передбачає реалізацію методів,

прийомів і засобів ознайомчого і рекомендаційного характеру.

Реалізація другого етапу – залучення студентів до лідерських дій у спеціально організованих пізнавально-професійних ситуаціях – передбачає організацію спеціальних ситуацій в ділових іграх та тренінгах, що сприяють розвитку лідерського потенціалу особистості (послідовно на всіх курсах ВНЗ). У процесі залучення студентів до таких активних дій найбільші зміни відбуваються в організаторських і соціально-комунікативних якостях особистості студента [5].

Отже, у процесі залучення студентів до лідерських дій у спеціально організованих ситуаціях створюється основа їхньої поведінки в майбутньому, розглядаються можливі варіанти, виробляється зразок поведінки. Створюючи спеціальні ситуації, необхідно домагатися активної участі в них студентів так, щоб вони відчули свої потенційні лідерські можливості і, спробувавши їх, реалізували та набули певний лідерський досвід.

Третій етап – збагачення лідерського досвіду студентів у позанавчальній діяльності. Такий підхід розглядається як стратегія, що дозволяє активізувати лідерські можливості у процесі становлення особистості як лідера, професіонала. Реалізується в міні-курсах, що допомагають студенту правильно побудувати свій виступ перед аудиторією, вибрати оптимальне рішення з альтернативно можливих, спрогнозувати результат діяльності в умовах ситуаційної невизначеності, оволодіти навичками самоорганізації пізнавально-професійної діяльності і т.п. Метою таких міні-курсів також є подолання пасивності студентів та розвиток впевненості у своїх лідерських можливостях [11].

Отже, сучасний студент-лідер повинен неодмінно володіти різними здібностями та рисами, вміти працювати в команді, адаптуватися до змін. Його лідерство можна визначити як здатність впливати на інших студентів у напрямку досягнення визначеної мети. Особливим моментом є ставлення студента-лідера до інших студентів як до співвиконавців, а не своїх підлеглих.

Важлива роль у розвитку студентського середовища та гармонізації взаємин належить викладачам, які мають володіти такими властивостями лідера, як небайдужість, творчість, гнучкість, вміння надихати людей, новаторство, схильність до експериментів, ініціатива та готовність до змін тощо. Схожі думки висловлювала й І. Ковальова, зауважуючи, що основним завданням викладача як керівника і як лідера є розв'язання проблем, що виникають перед колективом, з найбільшим економічним та соціально-психологічним ефектом [6].

Проблема формування та розвитку лідерських якостей завжди привертала увагу науковців. Ставлення різних дослідників до можливості цілеспрямованого розвитку лідерських якостей неоднозначне. Деякі з них підкреслюють відносність лідерських рис і стверджують, що якісно різні ситуації можуть вимагати і якісно різних особистісних рис, володіючи якими,

індивіди і стають лідерами. У зв'язку з цим перспективний розвиток лідерських якостей поза контекстом реальної групи та специфіки діяльності не видається ефективним (Поль Херсі, Кен Бланшар).

Інші дотримуються думки про індивідуальні схильності людини до лідерства і про те, що діапазон розвитку окремих якостей індивіда генетично зумовлений. Тому неможливо з будь-якої людини «сформувати» лідера [4]. Однак багато дослідників все ж дотримуються позиції, що оскільки лідерство не може бути зведене до набору особистісних якостей або здібностей, що даються людині від природи, а є особливим видом міжсуб'єктних взаємин, то відповідно лідерські якості в певній мірі можна розвивати, а лідерству можна навчатися.

На позиції щодо можливості формувати лідерські якості засобом активної діяльності людини наголошували вітчизняні педагоги С. Шацький, В. Сухомлинський, підкреслюючи, що виявлення лідерських якостей повинно ґрунтуватись, насамперед, на відчутті професійної відповідальності, особливо якщо врахувати, що педагогічна, психологічна діяльність повинна бути живою, діяльною, переходити від однієї форми до іншої, знаходитись у постійному русі та пошуку.

А. Макаренко пропонував використовувати різноманітні педагогічні прийоми, які дозволять закріпити свій авторитет як неформального лідера. Наприклад, встановити хорошу дисципліну в колективі можна тільки за умови, що сам педагог буде взірцем для вихованців у виявленні пунктуальності та дисциплінованості. В усіх видах роботи справжній вихователь повинен бути разом зі своїми вихованцями, брати безпосередню участь у спільній праці [7].

Таким чином, лідерські якості педагогів є особистісними, соціальними та професійними якостями особистості, що сприяють організації позитивного впливу на колектив, визначають його авторитет, допомагають у досягненні поставленої мети.

Цікавими є результати дослідження науковців, згідно з якими не всі, хто користується в класі найбільшою симпатією, можуть стати хорошими старостами, головами рад, командирами загонів і т. д. При дослідженні великого контингенту учнів і студентів не було виявлено значущого зв'язку між тими, хто викликає загальну симпатію, і тими, хто володіє яскравими організаторськими здібностями (Я. Коломінський, Л. Уманський).

Лідерами навчальних груп виступають учні та студенти, що мають різний психологічний статус і різний престиж, але при всіх індивідуальних особливостях особистості вони можуть виступати в якості лідера лише в тому випадку, якщо володіють соціальними цінностями (і перш за все колективістською спрямованістю) (Т.М. Мальковський).

Критеріями розвитку лідерських якостей виступають: внутрішня готовність суб'єкта бути лідером, яка включає мотиваційну складову (внутрішня готовність до прийняття ролі лідера, бажання виконувати функції

лідера, інтерес до діяльності лідера, прагнення діяти); пізнавальна складова (розуміння поставлених завдань, знання алгоритмів організаторської діяльності, знання правил ефективного спілкування в різних ситуаціях); практично-дійова, яка включає діяльнісну складову (результативність діяльності); особистісно-позиційну складову (сприйняття лідера групою, сприйняття групи лідером) [12].

М. Вудкок і Д. Френсіс відзначають, що в якості детермінант лідерства можуть розглядатися такі якості [3]:

1. Екстраверсія (представлена такими характеристиками, як наполегливість, енергійність, активність).
2. Невротизм (представлений такими характеристиками, як емоційна стабільність, впевненість, витривалість).
3. Свідомість (представлена такими характеристиками, як організованість, відповідальність, надійність, наполегливість).
4. Доброзичливість (представлена такими характеристиками, як схильність до співпраці, альтруїзм, доброта).

Науковці виділяють види діяльності, які максимально сприятливі для розвитку лідерських якостей в освітньому просторі, серед них: навчальна діяльність (індивідуальна, групова, колективна); конкурсна діяльність (участь у конкурсах, змаганнях); дослідницько-пошукова діяльність (участь у конференціях, тренінгах, проектах, програмах); проєктивна діяльність (розробка та захист індивідуальних і колективних справ); громадська діяльність (участь у роботі органів учнівського самоврядування, в молодіжній організації, учнівських творчих клубах, асоціаціях); представницька діяльність (уміння належно презентувати себе, групу однолітків, школу, молодіжну організацію) (В. Крітсоніс).

Роботу зі збагачення лідерського досвіду студентів науковці пропонують здійснювати за двома напрямками: організація і проведення групових, факультетських і вузівських заходів та участь у студентських науково-практичних конференціях – публічна самопрезентація. При цьому стратегія збагачення лідерського досвіду розглядається як вітагенна стратегія, що дозволяє активізувати лідерські можливості у процесі становлення особистості, задовольнити лідерські потреби в досягненні, самоактуалізації, визнанні не тільки в різних пізнавально-професійних ситуаціях, але і життєвих, що вимагають прояву всіх особистісних потенціалів, в тому числі й лідерського [2].

Організовуючи виховну роботу, треба мати на увазі, що перед сучасним фахівцем стоїть завдання організації своєї професійної діяльності в умовах, що постійно змінюються і ускладнюються; від нього вимагається постійний доказ життєздатності своїх професійних знань і розумових. Студенту потрібно допомогти, повноцінно використовуючи потенційні можливості навчання у вищій школі, набути різні форми лідерського досвіду, які стануть основою його життєдіяльності в майбутньому. Спираючись на

свій лідерський досвід, студент немов би «вживається» в свою майбутню спеціальність. Отриманий лідерський досвід сприяє виживанню, пристосуванню до мінливих соціально-економічних ситуацій [11].

Запропонована технологія націлена на досягнення функціонального результату, що полягає в створенні педагогічно ефективних умов для виходу студентів на креативний рівень інтелектуальної активності на основі проектування особистісної траєкторії розвитку, і як наслідок, формування лідерських якостей професійно компетентного фахівця.

У процесі організації виховної роботи треба враховувати деякі особливості, що ускладнюють формування лідерських компетенцій: домінування особистих взаємин над професійними; невміння працювати в команді; надмірний контроль і нечіткий розподіл обов'язків. Ці позиції заслуговують першорядної уваги при проектуванні процесу формування лідерських компетенцій в кожному конкретному вузі [11].

Отже, формування лідерських якостей – це процес і результат розвитку внутрішньої структури, тобто психологічної організації особистості в єдності їх прояву з персональною організаторською та комунікативною готовністю до зовнішнього керівництва. Лідер – член групи, який спонтанно висувається групою на роль неофіційного керівника в умовах певної, специфічної і, як правило, досить значущої ситуації для забезпечення організації спільної внутрішньоколективної діяльності людей для найбільш швидкого і успішного досягнення спільної мети, що стоїть перед даною групою.

Лідерство є психологічним феноменом. Воно зумовлюється взаємодією багатьох змінних: психологічними характеристиками особистості лідера, соціально-психологічними характеристиками малої групи тощо і визначається як відносини домінування та підпорядкування, впливу та наслідування у системі міжособистісних стосунків у групі. Відповідно до цього, за лідером визнається право приймати відповідальні рішення у значущих ситуаціях.

Хоча для розуміння лідерства використовуються різні підходи, всі вони зводять до такого: лідерство – це життєво важливий процес в управлінні діяльністю всередині організації. І незважаючи на велику кількість теорій лідерства, можна виокремити три моменти, істотних для будь-яких підходів до проблеми. Це – важливість впливу та мотивування, важливість підтримки ефективних відносин і важливість прийняття рішень.

Власне розуміння лідерства стає усвідомленим лише у студентському віці, коли юнаки та дівчата починають розуміти, які якості притаманні лідеру, а які – ні. Лідерські якості – це якості особистості, які забезпечують ефективне лідерство, а саме: індивідуально-особистісні і соціально-психологічні особливості особистості, що впливають на групу і призводять до досягнення мети.

Розглядаючи психологічні особливості юнацького віку, можна виділити ті риси, які забезпечують ефективне лідерство: самопізнання,

самостійність, самовизначення, прагнення до колективності, ентузіазм, громадська активність, прагнення до відповідальності та завершення справи; енергія та наполегливість в досягненні цілі, ризикованість та оригінальність у вирішенні проблем; ініціативність; самовпевненість; здатність впливати на поведінку оточуючих; бажання прийняти на себе всі наслідки дій та рішень тощо.

У процесі формування професійної компетентності під час навчання у вищій школі варто опікуватися створенням спеціальних ситуацій для реалізації студентами свого лідерського потенціалу. Лідерські якості значною мірою можна розвивати, а лідерству можна навчатися. Особливу увагу варто звернути на розвиток мотивації студентів на лідерство як необхідної якості психолога, що сприятиме самоствердженню, самореалізації, впевненості в собі, набутті організаторських вмінь і навичок, що є дуже важливим у майбутній професійній діяльності.

В освітньому просторі це може бути реалізовано в навчальній діяльності в процесі вирішення навчальних завдань, у науковій роботі через участь у різних наукових студентських товариствах, виступах на науково-практичних конференціях, тренінгах, проектах, програмах; у позанавчальний час через громадську діяльність (волонтерський рух, участь у роботі органів студентського самоврядування, в молодіжних організаціях, творчих групах тощо). Навчання у вищій школі – це період, коли кожний студент може не лише апробувати свої лідерські можливості, а й значно розвинути їх та закласти як важливе надбання в скарбничку професійної компетентності.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Ашин Г. К. Лідерство: соціально-політичний і психологічний аспекти // Політика: проблеми, теорії і практики. – Ч. 1. / Ашин Г. К. – М.: ІНИОН АН СРСР, 1991. – С. 161-168.
2. Вербицкая Н. О. Образование взрослых на основе их жизненного (витагенного) опыта / Вербицкая Н. О. // Педагогика. – 2002. – № 6. – С. 96 – 110.
3. Вудкок М, Фрэнсис Д. Раскрепощенный менеджер: Для руководителя – практика/ Пер. с англ. / Вудкок М, Фрэнсис Д. – М: Дела ЛТД, 1994. – 320 с.
4. Евтихов О. В. Стратегии и приемы лидерства: теория и практика / Евтихов О. В. – СПб.: Речь, 2007. – 238 с.
5. Кальницька К. О. Рольова диференціація лідерства: сутність, підходи до вивчення та крос-культурні відмінності / Кальницька К. О. // Вісник Чернігівського державного педагогічного університету імені Т.Г.Шевченка. – Чернігів.- Вип. 7. Психологічні науки. – С. 192-201.
6. Ковалева И. А. Имидж современного руководителя / Ковалева И.А. – Харьков: Константа, 2001. – 200 с.
7. Макаренко А. С. Методика виховної роботи / Макаренко А. С. – К.: Рад. школа, 1990. – 366 с.

8. Петровский А.В., Шпалинский В.В. Социальная психология коллектива: Учеб. пособие для пед. ин-тов. / Петровский А. В. – М.: Просвещение, 1978. – 276 с.
9. Пільова С. Г. Формування лідерських якостей майбутніх вчителів / Пільова С. Г. // Наука і освіта. – №1-2. – 2008 р. – С. 87-89.
10. Подоляк Л.Г. Психологія вищої школи: Навчальний посібник для магістрантів і аспірантів / Подоляк Л.Г., Юрченко В.І. – К.: Філ-студія, 2006. – 320 с.
11. Пучков Н. П. Формирование лидерских компетенций в процессе профессионального становления специалиста / Н.П. Пучков, А.И. Попов, А.В. Авдеева // Российский научный журнал. – 2009. – № 3(10). – С. 100-112.
12. Тітова Г. В. Феномен лідерства і лідерські якості в навчальному колективі / Тітова Г. В. // Наука і освіта. – №1-2. – 2008. – С. 105-107.